

DANMARKS BEDSTE RENOVERING

Vinderen af
RENOVER prisen 2015 er
**HERNING
BIBLIOTEK**

RE NOVER
PRISEN 2015
Danmarks bedste renovering

INDHOLD

Forord	3
Fra 167 til 6 eksempler	4
DOK5000	8
DTU Skylab	14
Fra stald til bolig	20
Herning bibliotek	26
Højbo	32
Irma-karréen	38
Specialprisen: Egebjerg Mølle	46
Diamanten: Prisen har givet opbakning	52

FOR 3. ÅR KÅRES DANMARKS BEDSTE RENOVERING

I år er det tredje gang, at vi uddeler RENOVER prisen til et renoveringsprojekt i særklasse. Ambitionen har fra start været at give renovering synlighed og anerkendelse på linje med nybyggeri. Det er vi efterhånden lykkedes med. I det seneste år har vi set, hvordan renovering er blevet populært på uddannelsesinstitutionerne, og hvordan branchen i fællesskab har fået sat et ekstra fokus på renovering.

Et andet vigtigt mål med prisen er at samle alle de gode eksempler på renovering, der findes i landet. Selvom der er kommet større fokus på renovering, står vi stadig med en stor udfordring i at få renoveret den eksisterende bygningsmasse, så den bliver energioptimeret, og så vigtig kulturarv ikke går tabt. Og det er vigtigt, at vi finder og deler de

gode løsninger på, hvordan vi bedst gør det. Efter tre år har vi nu et katalog af 18 meget forskellige og fantastiske renoveringsprojekter, der har været nomineret til prisen. De kan og bør tjene som inspiration til fremtidige renoveringer.

Du kan læse om seks af dem i denne publikation, nemlig de seks nominerede til RENOVER prisen 2015. Og så kan du læse om ét projekt mere. For i år har vi valgt at uddele en specialpris til et særligt projekt. Det gør vi fordi, vi gerne vil anerkende, at en god idé drevet af ildsjæle nogle gange er den vigtigste ingrediens i en god renovering.

Til sidst vil vi gerne sige tak til alle de mange indstillinger. Og stort tillykke til de nominerede og til vinderen af RENOVER prisen 2015.

God læselyst.

Jesper Nygård
Adm. direktør, Realdania

Lars Axelsen
Adm. direktør, GI

FRA 167 INDSTILLINGER TIL 6 NOMINEREDE PROJEKTER

FIRE SKRIDT MOD DANMARKS BEDSTE RENOVERING

1. Indstillinger

Fra 1. januar til 1. marts indstiller alle, der har lyst, renoveringsprojekter til RENOVER prisen. Det bliver til ikke mindre 167 indstillinger i 2015.

2. Nominering

Efter indstillingsperioden tager nomineringsudvalget fat på det omfattende arbejde med at vurdere de indstillede projekter. Prisens syv nomineringskriterier, interviews og analyser fra SBI ligger til grund for nomineringsudvalgets seks nomineringer, der bliver offentliggjort i medio juni.

3. Afstemning

Et valgkollegium af knap 70 repræsentanter fra byggebranchen får i august mulighed for at stemme på deres favorit blandt de nominerede. Vinderen er det projekt, der får flest stemmer.

4. Kåring

Energi-, forsynings- og klimaminister Lars Christian Lilleholt uddeler RENOVER prisen 2015 ved en prisfest på Papirøen i København d. 3. september 2015.

NOMINERINGSUDVALGET

GØSTA KNUDSEN er formand for udvalget. Han har tidligere været rektor for Arkitektskolen i Aarhus, rektor for Danmarks Designskole og stadsarkitekt i Aarhus Kommune. Gøsta Knudsen er uddannet murer, konstruktør og arkitekt. I udvalget er han primært repræsentant for den arkitekt-faglige viden.

TORBEN ESBENSEN repræsenterer den ingeniørfaglige viden i udvalget. Han er direktør i Esbensen Rådgivende Ingeniører, som er stiftet af hans far i 1947. Firmaet har specialiseret sig i energi, indeklima og bæredygtigt byggeri og har en global kundeportefølje. Torben Esbensen er uddannet konstruktionsingeniør.

KAREN MOSBECH er administrerende direktør i Freja Ejendomme. Freja Ejendomme udvikler og sælger statens ejendomme med fokus på, at værdiforøgelse og nettogevinst går hånd i hånd med samfundshensyn, arkitektur og bæredygtighed. Karen Mosbech har tidligere været direktør i Københavns Ejendomme og chef i Slots- og Ejendomsstyrelsen, og hun er uddannet arkitekt.

HENRIK MIELKE repræsenterer de udførende fag i udvalget. Han er direktør i Enemærke & Petersen, en entreprenørvirksomhed med flere end 500 ansatte. Enemærke & Petersen varetager alle former for entreprenøropgaver, herunder renovering. Henrik Mielke er uddannet murer og ingeniør.

DE SYV NOMINERINGSKRITERIER

Nomineringsudvalget indstillede de seks nominerede projekter på baggrund af følgende syv kriterier.

Eksempelværdi

RENOVER prisen gives til projekter, der har potentiale til at udvikle renovering som en estimeret faglig disciplin, og som gennem sine konkrete resultater kan inspirere til efterfølgelse.

Energikrav og bæredygtighed

RENOVER prisen gives til projekter, der i konkret daglig brug leverer væsentlige energibesparelser ved hjælp af tiltag, som er afstemt byggeriets funktion og indeklima samt projekter, der på anden måde bidrager til bæredygtig praksis.

Samarbejde

RENOVER prisen gives til projekter, hvor et godt samarbejde mellem bygherre, brugere, byggeriets parter og de lokale myndigheder har givet eksemplariske resultater til efterfølgelse i byggeriets praksis.

Brugskvalitet

RENOVER prisen gives til projekter, der fungerer godt i praksis og vurderes positivt af brugerne.

Bidrag til omgivelser

RENOVER prisen gives til projekter, der bidrager positivt til omgivelsernes sociale, arkitektoniske og oplevelsesmæssige kvaliteter.

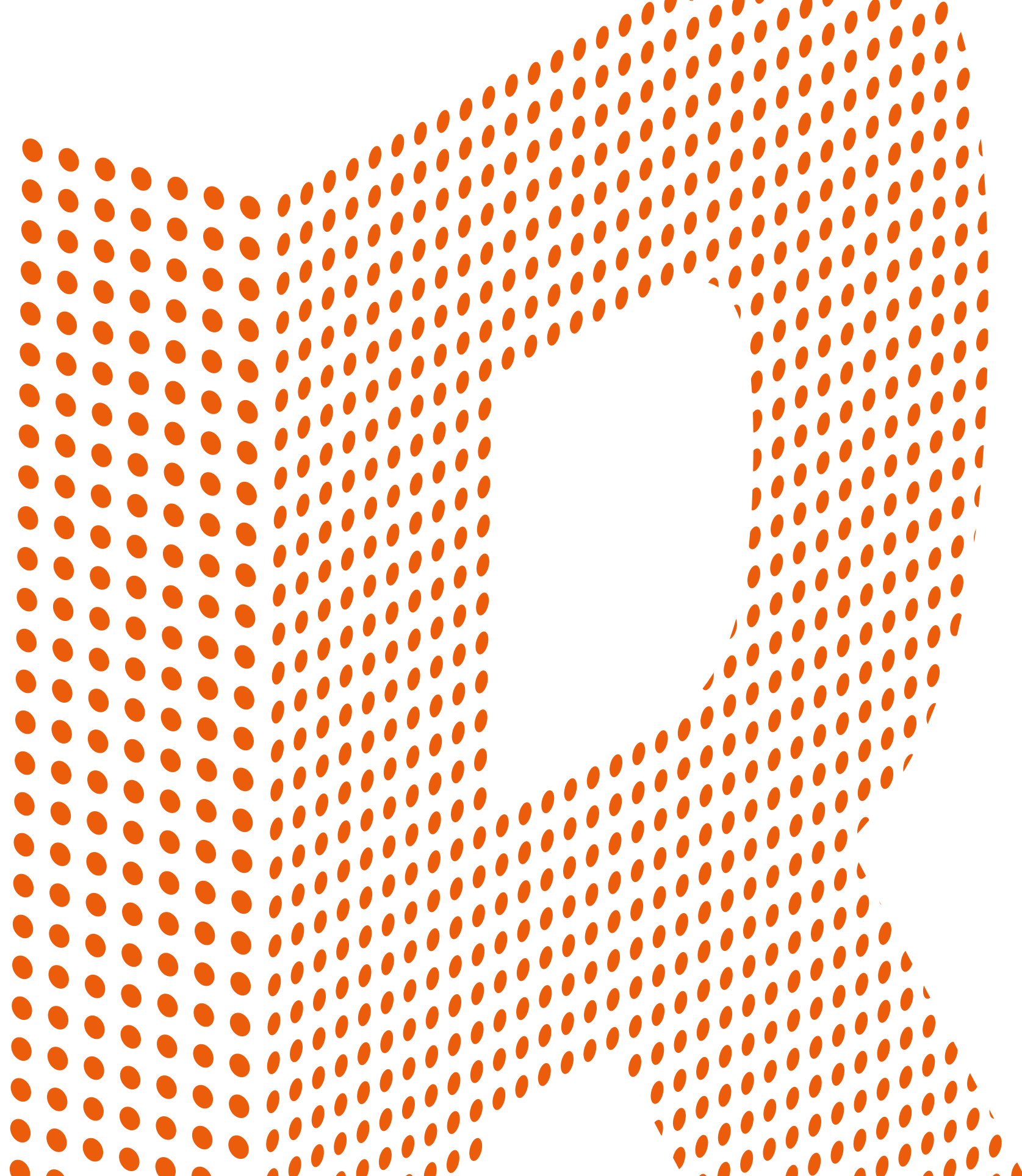
Økonomi og værdiforøgelse

RENOVER prisen gives til projekter, hvor resultaterne – materielle som immaterielle – skaber øget værdi for bygningens ejer.

Udførelseskvalitet

RENOVER prisen gives til projekter, hvor håndværk, ingeniørtekniske ydelser og arkitektur er udført på et højt fagligt niveau.

DE NOMINEREDDE

DOK5000

FRA KORN TIL KULTUR – PAKHUS FÅR PREMIERE SOM MØDESTED

Anvendelse Kulturbyggeri **Bag robuste teglmure på havnen i Odense åbenbarer sig et fletværk af stolper, bjælker og spær i to store haller, der engang var kornlager og i dag er et aktivt kulturhus.**

Ingeniør Grontmij **Der er mange gamle industribygninger på havnen. En af dem er DOK5000 fra 1916, der er blevet til et moderne forsamlingshus, som bygherren, Olav de Linde, kalder det.**

Arkitekt Byggeselskab Olav de Linde

Kloak/Jord Lonico ApS **"Det var vores krav til projektet, at den nye funktion skulle være kulturel i bred forstand. Der skulle være plads til alle med så mange forskellige aktiviteter som muligt. Bygningen skulle også kunne bruges uden alt for mange ændringer. Ved at bevare så meget af arkitekturen som muligt og vise noget gammelt, der har fået en ny funktion, understøtter vi transformationen i området," forklarer Olav de Linde.**

Råhus/Murer Hansson & Knudsen

Nedbrydning mv Midtfyns Totalservice

Tømrer Mogens Knudsen Langeskov

Tagdækning Bakke

Realiseret 2013

Beliggenhed Havnegade 20, Odense C.

Areal 501-5.000 m²

Råddent træ og giftige gulve Den oprindelige tømmer- og stålkonstruktion findes stadig. Den er blevet forstærket med stålprofiler bl.a. for at kunne bære en ny, udvendig isolering af taget.

Isolering både ude og inde Når gulvet alligevel skulle fornyes, blev der foretaget efterisolering, mens betongulvet i den resterende del af bygningen stadig er det gamle gulv med spor af fortidens brug. Ydervæggene i røde mursten er blevet isoleret indvendigt for at bevare den oprindelige blanke facademur. Der er 125 mm isolering bag en indvendig forsatsmur af gen-

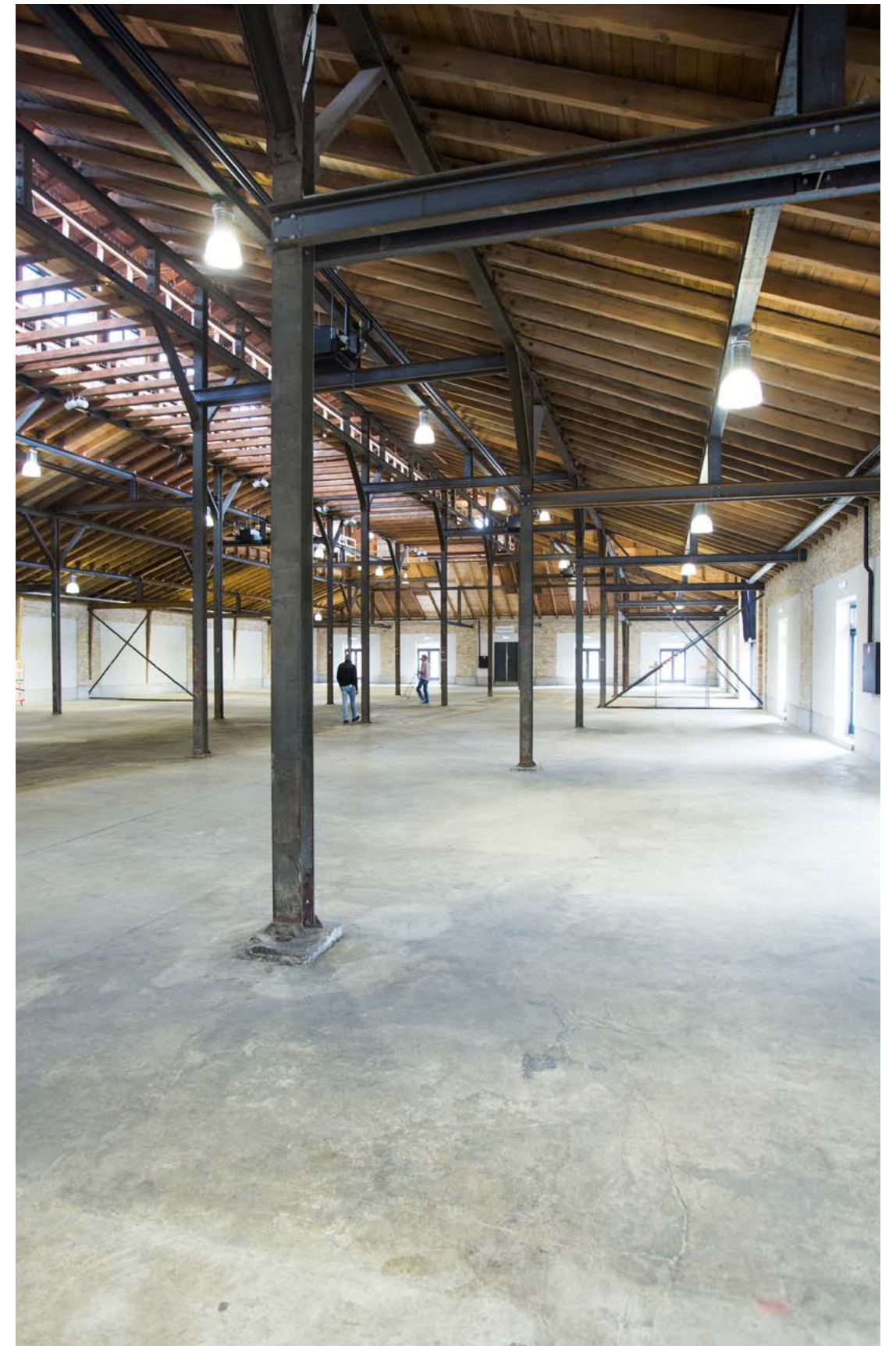
brugssten. De er gule for at gøre rummet lysere, og de stammer ikke fra pakhuset, men er genbrugt fra en anden bygning. Der er valgt udvendig isolering af taget, fordi en indvendig isolering ville dække de karakteristiske konstruktioner. I stedet har tagfladen fået en opbygning med 300 mm isolering med tagpap direkte ovenpå.

"Ved at bevare så meget af arkitekturen som muligt og vise noget gammelt, der har fået en ny funktion, understøtter vi transformationen i området."

Olav de Linde, bygherre

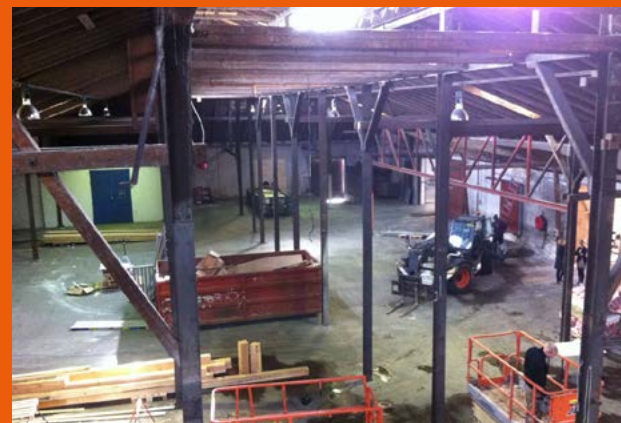
både fordi der er en særlig stemning, og fordi det er praktisk. Man kan f.eks. køre store varevogne direkte ind i rummet igennem nogle store porte.

Ønsket var en magnet, der skulle understøtte udviklingen af området på Odense havn, og det er det blevet; kornet er udskiftet med kultur, og det gamle pakhuis har fået ny tiltrækningskraft.

Efter: I DOK5000 er så meget som muligt af de gamle konstruktioner og materialer bevaret og danner en særlig atmosfære om de forskellige typer af arrangementer, som det gamle kornlager rummer. Både eksisterende og nye porthuller i facaden sørger for flugtveje, og den eksisterende frontkvist er ombygget til nyt indgangsparti.

Før: Pakhuset var tomt og slidt, men konstruktionerne var sunde og meget karakteristiske, så de er bevaret og forstærket, hvor det var nødvendigt, bl.a. for at kunne bære en ny udvendig isolering af taget.

NOMINERINGSUDVALGETS BEGRUNDELSE

DOK5000, der er lokaliseret på Odense Havn, indgår som en del af en gruppe vejrbitte, gamle sammenbyggede lager- og industribygninger med stor fortælleleværdi fra 1916. Umiddelbart fremstår DOK5000 en råkold, blæsende gråvejrsgade ikke som et toptunet bymæssigt "hot spot". Den opfattelse bliver der lavet om på efter et nøjere studium af renoveringens enestående lokaler med højt til loftet.

Olav de Linde, der står som en markant bannerfører for områdets transformation, fortjener ros for sit mod til at løbe en økonomisk risiko og sin kompromisløse vilje til at gennemføre renoveringen med en høj kvalitet. Men ikke nok med det. Med den aktive inddragelse af kulturens ildsjæle indgår kulturen med sine historier og fortællinger strategisk som en løftestang for en dybtgående omdannelse, der skal fremme et trygt og blomstrende byliv.

Omdannelsen af det gamle korn-tørringsanlæg til et inviterende, åbent og fleksibelt mødested med koncerter, messer, konferencer,

produktlanceringer, udstillinger, teaterforestillinger og danmarksmesterskabet i tarteletspisning har været en stor udfordring. Det indebærer brandsikring, store ændringer af taget og den bærende stålkonstruktion samt nye flugtveje.

Renoveringens bæredygtighed er opnået ved udstrakt genbrug af materialer. De nye murede partier er opført med de mængder af genbrugte mursten, og taget er gennemgribende repareret og forstærket med 80 m³ træ fra et nedrevet ældre bygningskompleks i Aalborg. Taget er isoleret udvendigt med 300 mm, og facaderne er med etableringen af en ny sokkel og en skalmur efterisoleret indvendigt. Brandsikring er etableret med røgventilation og automatisk brandalarmering.

Indretningen af DOK5000 svinger, hvad angår rumlig funktionalitet og arkitektur, fra det jævne til det sublime. Den mindste lagerhal med den indskudte boks, som rummer toiletterne må se sig overgået af den store hals enestående arkitektur. Det grandiose rum med det smukke rytterlys

og den bærende konstruktions oplevelsesrige stofflige materialitet skiller sig ud, som noget ud over det sædvanlige, både hvad angår æstetik og funktionel, fleksibel rumlighed. Her er der skabt en scene, hvor alene fantasien sætter grænsen for pirrende eksperimenter med funktion, form og indhold.

Den renoverede lagerbygning er en succes. Det ses i interessen for at holde oplæg om bygningens historie og en udlejningsprocent, som er stigende. DOK5000 er et fint eksempel på, hvordan kombinationen af kultur og mødet mellem nyt og gammelt kan fungere som en slagkraftig cocktail, der kan generere nyt byliv med plads og rummelighed.

DTU SKYLAB

FRA KEDELIG 70'ER HAL TIL SYDENDE SMELTEDIGEL – INNOVATION I RÅ RAMMER

Anvendelse I et stille hjørne på DTU's campus er en hal fra 1970'erne blevet omdannet til et laboratorium for eksperimenter og har givet både bygning og område ny vitalitet.

Bygherre Den store bygning var oprindeligt en forskningshal, hvor konstruktioner kunne spændes fast i det metertykke betongulv og testes for holdbarhed og styrke. Den rå karakter er bevaret i det nye Skylab, der rummer kurser, konferencer, værkstedsforsøg, undervisning og gruppearbejde.

Arkitekt JUUL FROST

Ingeniør Alectia

Belysning Lightscaapes

Realiseret 2014

Beliggenhed Diplomvej, Lyngby

Areal 501-5.000 m²

“Skylab er udviklet på baggrund af en brugerproces med tre krav: transparens, fleksibilitet og plads til at fejle. Det skal være et tværfagligt innovativt miljø, der ikke henvender sig til et enkelt institut, men kan anvendes af alle, også eksterne parter. Bygningen skal også være en levende organisme, der kan ændre sig afhængigt af brugen, og der skal ikke være pænt og poleret, men rå, så man tør tage fat,” forklarer Ina Borup Nørløv, der er projektleder i Campus Service.

Genanvendelse giver gevinst

Hallen havde stået tom i 8-10 år, inden den fik nyt liv. Det var billigere at genbruge den end at bygge nyt, og der var også andre fordele ved at genanvende det eksisterende.

“Den store rumhøjde havde vi ikke fået i et nyt hus. Og samtidig trængte denne del af campus til mere liv. Bygningen er i dag blevet en destination, hvor den før var helt ukendt, og den har været en generator for campus' udvikling,” fortæller Ina Borup Nørløv.

Bevaring både ude og inde

Arkitekturen på campus afspejler bygningernes funktion. Forskningshaller er beklædt med mørke trapezplader, mens øvrige bygninger er i gule teglsten. Det udtryk er fastholdt i Skylab, hvor også det indvendige er bevaret.

“Vi bygger på det eksisterende hus og den karakter, det har. Den store rumlighed, balkonen og de indskudte dæk er en kæmpe kvalitet at få foræret. Vi har også bevaret traverskranen, der stadig er i brug. De nye materialer og den hængende Skybox spiller sammen med den eksisterende bygning og får den italesat på en ny måde,” fortæller Kirstine Fagerlund Hvidegaard, der har været sagsarkitekt på Skylab.

Transparens og fleksibilitet

Skydevægge, glasvægge og flydende overgange mellem rum appellerer til samarbejde, og der er hele tiden visuel kontakt igennem huset. Det gælder også mellem ude og inde. De nye vinduesåbninger i den lukkede facade forholder sig til både lysindfald, lysudfald og udsigt.

“Placeringen af vinduerne er tænkt indefra, og dernæst er der arbejdet med facadekompositionerne. De forskellige vinduesplaceringer skaber foranderlighed over døgnet med varierende lysindfald og indrammer forskellige udsigter,” forklarer Iben Winther Orton, der i tæt samarbejde med de øvrige parter har stået for Skylab's lysforhold.

Lyden af succes

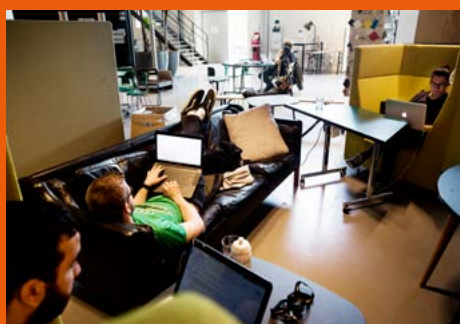
“Vi har så vidt muligt bevaret de oprindelige materialer og overflader, men akustisk har vi været nødt til at gøre en hel del. Ellers ville vi aldrig have opnået fleksibiliteten med de mange mennesker og aktiviteter på samme tid,” fortæller Kirstine Fagerlund Hvidegaard.

Brugerantallet har været langt over forventning. Den lukkede værkstedshal er blevet til et åbent hus med højt til loftet på flere måder.

“Bygningen skal være en levende organisme, der kan ændre sig afhængigt af brugen.”

Ina Borup Nørløv, projektleder

Efter: Transparens og fleksibilitet er nøgleord for Skylab. Ude og inde bindes sammen af de nye vinduesåbninger, og indvendigt sørger glas- og skydevægge for at forbinde de enkelte rum, så der altid er kontakt igennem huset. Også møbler og inventar understøtter det dynamiske og fleksible liv ved at kunne flyttes rundt efter behov.

Før: Skylab var en stor, lukket hal uden visuel forbindelse til omverdenen. Rummets kvaliteter som det høje rum, de indskudte etager og gangbroer og traverskranen er bevaret, men rummet er gjort åbent med nye vindueshuller, der gennembrøder den lukkede facade.

NOMINERINGSUDVALGETS BEGRUNDELSE

Der var store forventninger til besøget hos DTU i Kongens Lyngby. Sådan må det være, når en gammel ombygget industrihal med sit nye indhold og arkitektoniske dynamik spiller op til dans med den hæderkronede universitetscampus' aksefaste harmoni og stringente disciplin à la den spanske rideskole i Wien.

DTU Skylab var oprindeligt en funktionstomt rektangulær maskinhal beklædt med usexede mørke gråblå trapezplader. Langt fra ingeniørkunsten, som vi kender den, med imponerende skaberglæde og potent eksperimenterende formgivning.

Den tilstand er der godt og grundigt lavet om på, efter at DTU's ledelse besluttede sig for at anvende hallen til et udadvendt, inviterende Skylab. Visionen for projektet var, at DTU rækker ud mod verden, er synlige og samarbejder med erhvervslivet. De studerende deltog sammen med rådgiverne og ledelsen i udarbejdelsen af Skylabs program. Her blev visionen om tværfaglighed, synlighed og samarbejde med erhvervslivet omsat

i centrale krav til bygningen for at fremme transparens, fleksibilitet og plads til at fejle samt fungere som ledetråde for den funktionelle og arkitektoniske disponering. Bygningen er beliggende lidt uden for centerlinjen af Campus, hvilket oprindeligt skabte bekymring hos bygherre og brugere. En bekymring, der hurtigt blev gjort til skamme. Stedets energiske tiltrækningskraft har skabt en større bredde i hele Campus-bebyggelsen, hvor bygning 373A i den grad er kommet på verdenskortet.

Da Nomineringsudvalget besøgte Skylab stod bygningen på glødende pæle. Det centrale dobbelthøje rum summede af aktivitet, udveksling af synspunkter og videndeling. Det var tydeligt, at etableringen af Skylab var en mega succes. Så stor at alle estimerer for antallet af besøgende er sprængt med et besøgstal på 6000 studerende om måneden. Det er en værdiforøgelse af format.

Energikrav og bæredygtighed har haft et mindre fokus under renoveringen, hvor nye vinduer, ny ventilation med varmegen-

indvinding og ny LED belysning vurderes til at give et fald i energiforbruget på 32%.

Den arkitektoniske, funktionelle disponering opnår på en overbevisende måde at sætte den gamle industrihals' rumlige potentiale i spil. Store åbninger i etagedækkene, en dristig, nedhængt Skybox og transparens i form af store glaspartier giver oplevelsesrige kig til værksteder, mødelokaler og det store auditorium. Bearbejdningen af facaden med nye varierede vindueshuller giver om dagen et spektakulært lysindtag og fungerer om aftenen, når det bliver mørkt, som et tiltrækkende fixpunkt. Men ikke nok med det. En bevidst satsning på fleksibilitet åbner for en multianvendelig udnyttelse af bygningen.

DTU Skylab er et fornemt eksempel på, hvordan en visionær bygherre i samarbejde med de studerende og rådgiverne kan gøre en udstedt bygning til et symbol på fanden i voldske gå-på-mod og en livgivende eksperimenterende praksis.

FRA STALD TIL BOLIG

FRA HOBBYLANDBRUG TIL FAMILIEBOLIG – NYE FOLK I STALDEN

Anvendelse Bolig I Mårslet syd for Aarhus ligger en staldbygning opført af gasbeton i 1970. Den stod tom og forladt i mange år, men i dag danner den udtjente bygning ramme om et moderne familieliv.

Bygherre Aviaja Frost og Esben Dannemand Frost

Arkitekt BO FROST

Rådgivende Ingeniør Egholm Rådgivende Ingeniører

Totalentreprise Bredkærvejens Murer og Beton

Realiseret 2014

Beliggenhed Obstrupvej 25, Mårslet

Areal Under 500 m²

Den tidligere fodergang på langs i huset er stadig bygningens rygrad. På hver side, hvor båsene i sin tid lå, er der i dag værelser. Nogle har vægge og døre, man kan lukke, andre står i åben forbindelse med gangen.

"Gangen med 'båse' har vi bevaret – både fordi de åbne rum passer til den måde, vi gerne vil leve på som familie, og fordi vi gerne vil vise, at det er en stald, vi har taget udgangspunkt i," fortæller Aviaja Frost, der sammen med sin mand, Esben Dannemand Frost, har været arkitekt på projektet og selv bor i huset.

Bevar alt, der kan bruges

De oprindelige ydermure af gasbeton er bevaret, og trækonstruktionen med stolper, bjælker og trælofter findes stadig. Søm og rester af hønsenet er her og der blevet siddende som spor efter den tidligere funktion. Det har været vigtigt for arkitektparret at beholde forskellen på det nye og det gamle. De nye tiltag ses i skillevægge, gulvbelægning, vinduer, døre og inventar. Meget af dette er dog ikke helt nyt, men er genbrug fra andre bygninger, f.eks. et parketgulv fra 1930'erne og Tectum-køkkenet fra 1960'erne.

"Det har været vigtigt for os at bevare så meget som muligt. Både fordi det stadig kan bruges, og fordi det giver en særlig atmosfære til stedet, som vi ikke havde fået ellers," fortæller Aviaja Frost.

Gasbeton både ude og inde

Gasbetonmurene har en savskåret overflade, der giver facaderne en særlig karakter. Indenfor er gasbetonen ikke synlig, for der er foretaget indvendig efterisolering med pore- og gasbeton, der er pudset og malet. Også loft og gulv er efterisoleret.

"Vi har ønsket at bygge et energirigtigt hus. Det er højsoleret med energimærke A 2020, og herudover har vi solceller og regnvandsopsamling – vandet bliver brugt til toiletskyl og tøjvask," forklarer Aviaja Frost.

Fra skepsis til ros

Mange undrede sig i starten over projektet, men med tiden kom både håndværkere og naboer til at forstå det.

"De kunne ikke forestille sig, at stalden kunne komme til at se sådan ud. Det er godt at vise, at det kan lade sig gøre at indrette en bolig i sådan en bygning, som der står så mange af rundt i landet," fortæller Aviaja Frost.

"Det har været vigtigt for os at bevare så meget som muligt. Både fordi det stadig kan bruges, og fordi det giver en særlig atmosfære til stedet"

Aviaja Frost, arkitekt

Ægteparret Frost hyrede ingeniør Keld Egholm til at vurdere bygningens tilstand og konstruktioner, inden byggeriet blev sat i gang. Derudover blev valgene truffet på stedet undervejs.

"Vi gik hele bygningen igennem og kridtede alt det af, som skulle bevares, så vi sikrede os, at der ikke blev fjernet noget forkert. Vi har haft et godt samarbejde og kom til at kende hinanden rigtig godt," fortæller Esben Dannemand Frost.

Kan det betale sig?

Ud over glæden ved at genbruge bygninger og materialer kan ejerne være tilfredse med, at det ikke har været dyrere at renovere stalden end at bygge et nyt hus, måske endda lidt billigere. Samtidig er husets salgpris vurderet højere end almindelige huse i samme område, fordi sjælen er flyttet med.

Efter: Både ydervæggene af gasbeton og den indvendige trækonstruktion er bevaret fra tiden som stald. De originale dele er suppleret med genbrugte elementer som parketgulve, køkken og håndvaske på badværelset.

Før: Bygningen stod som en mørk og rå stald med små vinduer og båse langs en fodergang. I dag er vinduerne større og energirigtige, og båsene til dyrene er erstattet af rum til familien.

NOMINERINGSUDVALGETS BEGRUNDELSE

Det første indtryk udefra på distancen af den ombyggede stald yder ikke projektet retfærdighed. Umiddelbart fremstår den enkle, beskedne og prunkløse bygning med sine gamle, vejrbidte partier af gasbeton og det grå tag af bølgeeternit ikke som en spændende og fantasifuldt nyindrettet familiebolig.

Den vildfarelse bliver der lavet grundigt om på efter mødet med husets ejere og deres ingeniør og det første kig indenfor. Intet er tilfældigt eller en hovsa-løsning. Der er bevidst valgt en strategi om at beholde og genbruge så meget som muligt, på en måde som efterlader historiske spor med stor fortælleverdi.

Den gamle 170 m² store bygning, som tidligere var ejet af arkitektens morfar, blev oprindelig udnyttet til stald. Denne funktion præger bygningens overordnede disponering med en bred midtergang og en bærende konstruktion af søjler, der på hver side af midtergangen danner fleksible rum med stor anvendelighed. Fastholdelsen af fleksibiliteten udnyttes i den nye

bolig til at skabe oplevelsesrige, pirrende rumlige overgange og sammenhænge.

Bæredygtighed har stået som et centralt element i renoveringen. De gamle gulve er gravet op og isoleret med 400 mm. Ydervæggene er isoleret indefra ved brug af en meget åben og porøs porrebeton suppleret med en afsluttende, mere formstabil og robust porrebeton, som den synlige indvendige væg. Indvendige vægoverflader er efterbehandlet med en åndbar naturmaling. Endvidere er der monteret solceller på det efterisolerede tag, og vinduerne er udskiftet.

Men ikke nok med det. Vintage håndvaske og toiletkumme, genbrug af gamle køkkenelementer og genanvendelse af regnvandet, som opsamles i en underjordisk tank, gør renoveringen til et forbilledligt eksempel på genbrug, forsyning med vedvarende energikilder og et lavt energiforbrug.

Arkitektonisk er den ombyggede stald med sit inspirerende fokus

på mødet mellem nyt og gammelt og blotlæggelsen af historiske spor noget særligt. Den gamle fodergang fremstår som en inviterende akse for løssluppen aktivitet, og de synlige bærende søjler af træ er overbevisende anvendt som et fleksibelt modul med fine rumlige oplevelser. Til forskel for nutidens rum apteret med den fremherskende main stream's kønsløse hvide spartlede gipsplader er den renoverede bolig et fornemt eksempel på en begavet brug af materialer med en spændingsfuld stoflighed.

Renoveringen med dens genbrug af staldens rumlige disponering og bærende konstruktion har givet en stor brugsmæssig kvalitet, og den sikre beherskelse af detaljer og materialer har vakt stor opmærksomhed blandt områdets beboere og håndværkere.

Ombygningen af stalden til en vel-fungerende bolig står som et fint eksempel, der viser, at der i de mere end 75.000 tomme landsbrugsbygninger i Danmark er et værdifuldt, uudnyttet potentiale, som det er værd at kæmpe for.

CAFE BIBLIOTEK

Herning
UNICEF by
Ambassade
2015

HERNING
BIBLIOTEK

NYT PÅ HYLDERNE I HERNING – GAMMELT VAREHUS BLIVER TIL BIBLIOTEK

Anvendelse
Kulturbyggeri

Mange herningensere kender bygningen fra gamle dage, hvor de kom for at shoppe eller gå i cafeteriet. Duften af kaffe er der stadig, men i dag fyldes rummene af biblioteksbøger.

Bygherre
Herning Kommune

Det oprindelige varehus på gågaden lå tomt på et tidspunkt, hvor der var politisk ønske om at tilføre bymidten mere liv. Sådan opstod idéen om at bruge bygningen til bibliotek, der binder banegården sammen med centrum og længere mod nord, hvor der ligger en række uddannelsesinstitutioner.

Bruger
Herning Bibliotekerne

Arkitekt
Kristian H. Nielsen
og Gpp Arkitekter

“Aksen er vital for vores tanke for bymidten, f.eks. er der mange studerende, der går igennem biblioteket og holder en pause,” fortæller planchef Marius Reese.

Ingeniør
Rambøll

Genanvendelse er sund fornuft

“Der var nedhængte lofter, forældede installationer og miljøskadelige stoffer. Men råhuset var i orden, og vi kunne spare tid ved at bevare det frem for at rive ned og bygge nyt. Der er perspektiv i bygninger fra 1960'erne. Det er ofte solide huse, der kan genanvendes til nye formål,” forklarer Marius Reese.

Hovedentreprenør
CC Contractor

Realiseret
2014

Beliggenhed
Østergade 8, Herning

Areal
5.001-20.000 m²

Også de indre kvaliteter som f.eks. den store loftshøjde følger med det eksisterende hus. Ifølge bygherrerådgiver Ingelise Thune Laursen er der store gevinster ved at bruge gamle bygninger, fordi man kan få tilladelse til mere, end man kan ved nybyggeri, bl.a. at bevare de store glasfacader, der giver bygningen en særlig gennemsigtighed og åbenhed.

Gammel beton og nye mursten

Bygningen har i dag en udstråling af rå bagårdsmiljø og tidligere fabrik. Det var ønsket fra en arbejdsgruppe, der i byggeprogrammet har brugt nøgleord som kontrast mellem det industrielle og det højteknologiske, det rustikke og det fine, det mørke og det lyse.

For at skaffe dagslys til kælderetagen er der skåret et hul i betondækket, og det er samtidig udnyttet

til at lave en trappe med siddepladser. De afskårne ender af armeringsjern står synlige som rustrøde pletter i den grå beton.

“Vi har bygget videre med respekt for det eksisterende hus. De flotte insitustøbte lofter og betonkonstruktioner, som før var dækket af beklædning, ville vi gøre synlige igen. Og en oprindelig spindeltrappe med betontrin har vi også bevaret, men de betonribber, der dannede værn, er fjernet for at gøre trappen mere elegant. I stedet har vi beklædt den med egetræ, så den står som en træspån op igennem huset,” fortæller arkitekt Preben Munk.

“Der er perspektiv i bygninger fra 1960'erne. Det er ofte solide huse, der kan genanvendes til nye formål.”

Marius Reese, planchef

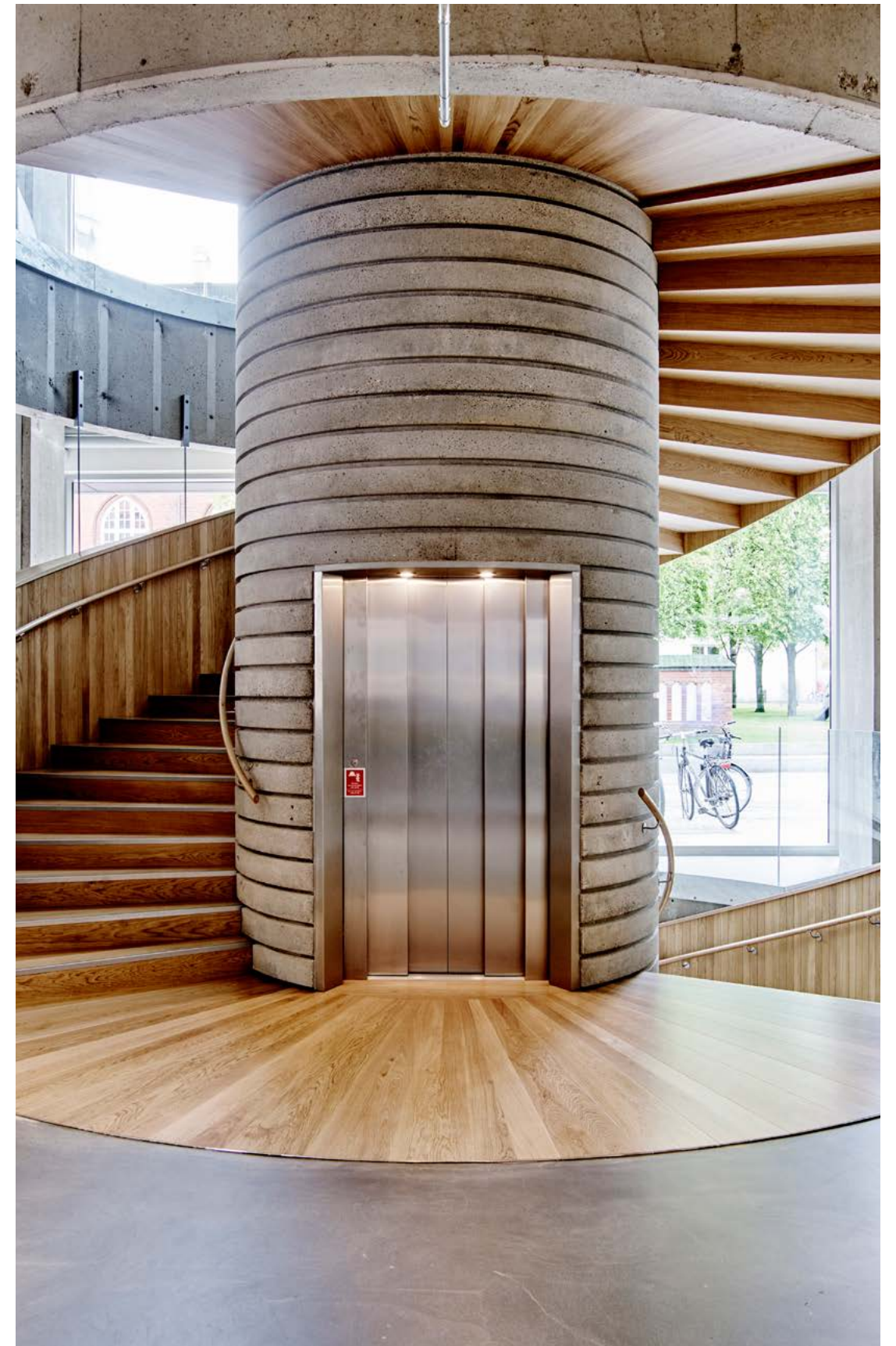
Nye, indvendige vægge er af mursten. Det skulle have været genbrugssten, men det var ikke muligt at skaffe nok. Derfor valgte man en ny mursten med mange farvenuancer i et lidt større format end

normalt og muret op med grove fuger, så murværket har karakter af noget rustikt og brugt.

Plads til begejstring

Varmen i huset styres med et CTS-anlæg, så driften kan optimeres i hvert eneste rum. Der er valgt strålevarme, som giver varme ned fra loftet og ifølge projektleder Peter Sellebjerg er en meget økonomisk måde at varme op på, fordi det giver en jævn varmefordeling. Herudover giver det også den fordel, at der ikke er radiatorer, der tager plads fra bogreolerne.

Ikke blot bøgerne, men også borgerne har indtaget bygningen. Før byggeriet gik i gang, var mange imod projektet og det store beløb, der skulle bruges på at renovere sådan en trist bygning. Nu er den stemning fuldstændig vendt, og et gammelt varehus er blevet til byens nye forsamlingshus.

Før: Bygningen stod tom og med slidt interiør, hvor gulve, vægge og lofter var skjult bag beklædning. I dag er plader og maling fjernet, så konstruktioner og materialer står med rå og levende overflader.

NOMINERINGSUDVALGETS BEGRUNDELSE

Når man kommer fra Hernings nyrenoverede gågade med de kunstfærdige naturstensbelæggninger i romantisk filigran, virker Herning Biblioteks facade med de rustikke, rustne metalplader som en øjenåbner og et slag i boldedejen til ære for det berømte fremadrettede midtjyske gå-på-mod og entreprenante virkelyst.

Herning Bibliotek var oprindeligt et pladsstøbt varehus i jernbeton fra 1960'erne. Varehuset var stort tænkt og havde parkering på taget. Efter at have stået tomt siden 2011 og overvejelser om nedrivning for at give plads til et nyt indkøbscenter besluttede Hernings Byråd at flytte biblioteket fra byens periferi til bymidten. Placeringen var velvalgt, fordi biblioteket med en ny indre gade ville fungere som et bymæssigt hængsel, som binder stationen og gågaden sammen.

Byrådets beslutning var både modig og fremsynet. Det fortæller 375.000 besøgende fra den 1. september 2014 til den

10. april 2015 alt om. Det er så imponerende en tilslutning, at det selv for byens stolthed, de danske mestre i fodbold fra FC Midtjylland, må give anledning til både refleksion og eftertanke.

I stueetagen med den gennemgående gade findes BøHlandet for de 6 til 10 årige, bibliotekets film, aviser, tidsskrifter, de 10 inspirationsøer samt den fine cafe Aroma. Kælderen med navnet Dybet rummer bibliotekets 475.000 bøger. En fjerdedel af første og anden sals areal anvendes til møderum, lektiecafe og administration, mens de resterende tre fjerdedele anvendes til parkering.

I den strippede bygning, som var det konkrete udgangspunkt for udarbejdelsen af Herning Biblioteks program, har anvendelsen af de gamle overflader været prioriteret for at fremme bæredygtigheden. Ud over genanvendelse var kærligheden til de gamle materialer endvidere til fordel for en arkitektonisk prioritering af det rå udtryk,

som kendes fra New Yorks oplevelsesrige atelierer. Betonens robuste stofflighed er fulgt til dørs af rustikke murstensvægge og de synlige tekniske installationers usentimentale rationalitet. Endelig har hele bygningen fået LED belysning, og vinduer og facader er energirenoverede.

Den arkitektoniske bearbejdning er – med den begavede fastholdelse af konstruktionens rumlige fleksibilitet, transparens og den rå potente stofflighed samt de synlige installationers dynamik – overbevisende.

Renoveringen af Herning Bibliotek er imponerende og fremstår som et fornemt eksempel på, at kulturelle institutioner kan fungere som en generator for et blomstrende byliv til gavn for hele byen.

Efter: De særlige kvaliteter fra det gamle varehus er bevaret. Den betydelige loftshøjde og de store glaspartier giver store og lyse rum, betonkonstruktionerne giver en rå stemning, og den eksisterende spindeltrappe står som en skulptur i bygningen.

HØJBO

PÆDAGOGISKE PANELER OG SOLBRILLE-SMILEYS – BOLIGFORENING PÅ RET ENERGIKURS

Anvendelse Bolig I Frederikshavn har en boligforening energirenoveret en boligblok og søgt inspiration i skibsindustrien for at forbedre beboernes energiadfærd.

Bygherre Frederikshavn Boligforening

Arkitekt, ingeniør og entreprenør TRIGON arkitekt-, ingeniør- og entreprenørfirma.

Kommunikation TANKEGANG

Teknik Soft & Teknik IT-firma

Realiseret 2013

Beliggenhed Borgmester Hassingsvej 3-11, Frederikshavn

Areal 501-5.000 m²

Højbo er et typisk muret byggeri fra 1949. Før renoveringen var der problemer med kuldebroer og indeklima, og boligerne var nedslidte med dårlige toiletter, små køkkener og ringe forhold for gangbesværede.

“Det er et solidt, gedigent og sundt byggeri, som vi har ombygget til tidssvarende og fremtidssikrede boliger. De nederste etager er gjort tilgængelige med elevatorer, så man kan bo her, hvis man er handicappet eller bliver dårligt gående,” fortæller Kim Madsen, der er direktør i Frederikshavn Boligforening.

Pakket ind for at holde varmen

Den oprindelige arkitektur er der ikke meget tilbage af, for bygningen er isoleret udvendigt, og der er lavet nye vinduesåbninger i hele opgangenes højde.

“Arkitekturen var ikke noget særligt, og gavlen havde allerede fået udvendig isolering, der var dækket af facadeplader. Vi syntes ikke, at vi ødelagde noget ved at isolere udvendigt og pudse facaderne. Opgangene er blevet lyse, og vi har lavet nye altaner, svalegange og elevatorer – dem har vi samlet på bagsiden af huset,” forklarer Kim Madsen.

Beboerne på skolebænken

Udover at hele klimaskærmen samt kælderloftet er blevet efterisoleret, er der skiftet varmesystem fra radiatorer til gulvvarme via jordvarme. Solceller producerer elektricitet til ejendommen til f.eks. varmepumper og fælles installationer.

Det var en vigtig del af projektet at påvirke beboerne til at bo energimæssigt rigtigt. Der blev oprettet en energiskole, og ved indgangsdøren i hver lejlighed

er der placeret en skærm, hvor beboerne kan holde øje med deres forbrug. Boligforeningens energiinspektør, Brian Thomsen, forklarer, at fire smileys på skærmen viser forbruget af el, varme og vand samt luftfugtigheden i lejligheden. En sur smiley betyder, at man bør ændre adfærd.

“Alle kan forstå displayet. Et CTS-anlæg regulerer varme, ventilation og luftfugtighed – det styrer også smileyerne. Vi tror, at smiley-skærmene betyder så meget for en ændring i beboernes adfærd, at alene skærmene har givet en besparelse på 10-15 % af energiforbruget,” siger han. Generelt er der opnået store besparelser både på el, vand og varme. Især varmemeforbruget udmærker sig med en reduktion af forbruget på op til 85-90 %.

Jesper Nymark, der er driftschef i boligforeningen, fortæller, at de måtte søge hjælp i skibsindustrien hos et offshorefirma for at finde et system, der kan få alle enheder til at tale sammen. Det havde de ikke fundet eksempler på i boligbyggeri.

Ændret adfærd giver smilende beboere

Som beboer bliver man meget bevidst om sit forbrug, når man hver dag ser sine smileys lige ved hoveddøren. For at få succes med de energimæssige tiltag er det

nødvendigt, at beboerne har lyst til og kan finde ud af at udnytte mulighederne for at spare på energien, mener beboerformand Anne Mette Tellefsen.

“Før aflæste jeg målere en gang om året, nu ser jeg skærmen hver dag. Det giver altid en snak om forbruget, når man har gæster – og lidt konkurrence beboerne imellem,” siger hun med et smil.

“Det er et solidt, gedigent og sundt byggeri, som vi har ombygget til tidssvarende og fremtidssikrede boliger.”

Kim Madsen, Frederikshavn Boligforening.

Efter: Nu er alle lejligheder blevet moderniseret med bl.a. nyt køkken og bad og nye altaner, og skærme ved indgangsdøren lærer beboerne at spare på energien. Bygningen har fået et nyt udtryk efter en udvendig isolering, nye vinduespartier, der gør opgangene lysere, og elevatorer og altaner på bagsiden.

Før: Bygningen stod i gule mursten med pladebeklædt gavl pga. efterisolering. Lejlighederne var utidssvarende, der var indeklimaproblemer, og energiforbruget var højt.

NOMINERINGSUDVALGETS BEGRUNDELSE

Højbo i Frederikshavn var oprindeligt et boligområde med klassiske gule murede blokke fra 1950. Blokkene var i overensstemmelse med god skik placeret så udnyttelsen af lys og luft blev optimal.

Den skarptskårne, enkle blok med de traditionelle, små funktionsopdelte lejligheder var på grund af en utilstrækkelig isolering, kuldebroer, manglende varme i køkkenet og nedslidte tekniske installationer med tiden blevet mindre attraktivt at bo i. Lægges hertil et nærmiljø, som gav hele området et blakket ry, var der udover et galopperende energiforbrug tungtvejende grunde for boligforeningens bestyrelse til at beslutte en dybtgående renovering af Højbo.

Målet med renoveringen af "det nødvendige projekts" 30 boliger var at leve op til 2020 reglementets energipolitik med en reduktion på 75% i forhold til 2010-kravene. Der var ikke tale om en omfattende inddragelse af beboerne i forbindelse med programmeringen, men Frederikshavns Boligforening indgik en aftale med konsulentfirmaet Tankegang, som løbende under renoveringsprocessen har infor-

meret om projektets indhold og fremdrift til beboerne, som var genhuset i et år.

De 30 eksisterende boliger blev ved sammenlægning omdannet til 24 boliger, hvoraf de otte via en ny altangang nu er tilgængelige for bevægelseshæmmede. De nye boliger er større end de gamle, og ændringerne af de gamle lejlighedsplaner har åbnet for nye plantyper med gennemgående tosidigt belyste rum. Badeværelserne er blevet større, hver bolig har fået en rummelig altan og trappeopgangene er med nye store glaspartier blevet lysere og venligt imødekommende.

Energikrav og bæredygtighed har været projektets vigtigste omdrejningspunkt. Taget er isoleret med 400 mm og har endvidere fået installeret solceller. Facaderne er udvendigt efterisolerede og fremstår med den hvide tyndpuds som en tidstypisk dok-dok facade med en arkitektur, der formidler en stemning af ferie og Costa del Sol.

Der er installeret jordvarme og ventilation med genindvinding, LED belysning, alle vinduer er udskiftet og de tekniske installationer er fornyet. Med inspi-

ration fra skibsindustrien er der endvidere udviklet et CTS anlæg, som gør, at alle bygningens tekniske installationer kan arbejde sammen. I hver lejlighed er placeret et balanceret, decentralt ventilationsanlæg, som styres af fugtmålere i hvert beboelsesrum, bad og toilet.

Som noget særligt er der udviklet et let forståeligt kontrolpanel, der viser den enkelte brugers energiforbrug og adfærd. En glad smiley på displayet er et tegn på en eksemplarisk energimæssig adfærd, mens en sur smiley er et tegn på energimæssig slendrian og sumpmoral.

Arkitektonisk er renoveringen af Højbo med de nye velbelyste, boliger med en forbedret brugskvalitet og det imødekommende trapperum sympatisk.

Højbo i Frederikshavn er et eksempel på, at det er muligt at opnå 2020 energikrav med en 75% besparelse i forhold til 2010. Vigtigt er det også at minde om CTS systemets let forståelige kontrolpanel, der på en begavet måde giver et bud på en løsning, som i stor stil kan inspirere fremtidens brugere til en energibesparende adfærd.

IRMA-KARRÉEN

FRA BAGGÅRD TIL BYLIV – EN KARRÉ ÅBNER DØRENE

Anvendelse Erhverv I Irma-Karréen på Nørrebro i København er lagerrum blevet til kontorer, lejligheder til restauranter og erhverv til boliger i en stor omrokering og renovering, der har åbnet karréen for alle.

Bygherre Aberdeen Asset Management

Rådgiver/Arkitekt Årstiderne Arkitekter

Udførende Kompleet og HK Entreprise

Realiseret 2014

Beliggenhed Sortedams Dosseringen, København N.

Areal Over 20.000 m²

Med lejligheder i kanten og erhverv i baggården ligner stedet en typisk, gammel karré. De fleste lukkede karrégårde i København er blevet ryddet og gjort grønne, men her findes de gamle produktionsrum stadig. De blev opført til Irma, og der blev tørret rosiner, opbevaret kaffebønner og produceret æblesmør.

“Det er en vigtig fortælling, at stedet var en arbejdsplads. Vi har lagt et nyt lag på historien og gjort det til en arbejdsplads igen,” fortæller Mikkel Westfall. Han er arkitekt og medejer af Årstiderne Arkitekter, der har tegnestue i karréen. Han har også boet der med sin familie og fulgt forandringen fra almindelig boligkarré til levende bymiljø.

For både beboere og besøgende

Projektet er opstået i forlængelse af det tætte, pulserende byliv i Nørrebrogade og på Dronning Louises Bro. Nu siver folk videre derfra igennem karréen.

“Grønne gårde er private, men denne karré åbner sig, og det er vigtigt for pulsen i området. Folk skal komme igennem her og bruge de forskellige caféer og restauranter, der er flyttet ind, også i baggården,” siger Mikkel Westfall.

Han fortæller, at projektet også omfatter renovering af lejlighederne, der løbende bliver istandsat og vil fortsætte med at huse beboere fra forskellige sociale lag. Der er kun sket frivillige fraflytninger, de fleste beboere er glade for ændringerne, og ventelisten er vokset.

Krav fra kommunen

Bygningerne er bevaringsværdige, så der har været en tæt dialog med kommunen om at bevare

facaderne. Det har også været vigtigt at sikre, at trafikken ud og ind af de nye restauranter ikke ville forstyrre flowet på fortovene, der er gjort bredere end før.

“Der måtte ikke være indgange direkte ud til fortovene, så det ville hindre passagen. Vi måtte heller ikke bryde soklerne. Derfor er indgangspartierne skabt i portrummene,” forklarer Mikkel Westfall.

“Vi har gjort meget ud af at respektere facaderne; selv om en restaurant griber ind i to ejendomme, er facaden stadig visuelt delt i to. Der har også været krav til farver, markiser, skiltning osv.,” fortæller sagsarkitekt Anders Rieper.

Lag på lag

For at fastholde stedets fortælling har tilgangen været at bevare så meget som muligt af det gamle og tilføje få, nye elementer.

“Bygningerne og rummene bliver indtaget, som de er. Nogle af lokalerne har været underet, hvor varevogne kørte ind. Et rum har været garage for områdets pølsevogne. Vægfliserne er faldet af nogle steder, så man kan se

mørtelen bagved, og dén er også faldet af rundt omkring, så man kan se murværket allerinderst. Det har vi ladet stå, og det illustrerer projektets idé med de forskellige lag både historisk og funktionsmæssigt,” fortæller Mikkel Westfall.

De bevarede produktionsbygninger giver en særlig stemning, som mange andre steder er forsvundet. Historien lever videre, og Irma-hønen lægger stadig sine neon-æg til duften af kaffebønner.

“Det er en vigtig fortælling, at stedet var en arbejdsplads. Vi har lagt et nyt lag på historien og gjort det til en arbejdsplads igen.”

Mikkel Westfall, arkitekt

Før: Der var boliger eller kontorer i stueetagen, men nu er der rykket restauranter og butikker ind med plads til udeservering på de nye, brede fortove.

NOMINERINGSUDVALGETS BEGRUNDELSE

Når man en solskinsmorgen kommer til Irma-karréen fra Dronning Louises Bro i København, fremstår bebyggelsen som en smuk klassisk københavnerkarré. En kompakt, høj bebyggelsesgrad, 6 etager høje facader med en sikker, taktfast rytme.

Et nøjere eftersyn på klods hold afslører en oplevelsesrig karré med nye velbelyste opholdsarealer under etablering og spændende erhverv i stueetagen. Her er der et fint udvalg af barer, restauranter, cafeer og små butikker, som sælger lammeskind og antikviteter. Adgang til funktionerne sker fra gården og nogle af portene, der er blevet indrettet som bymæssige entréer med ramper for bevægelseshæmmede og indgang til restauranterne. Det giver mulighed for en optimal udnyttelse af det udvidede fortove mod søerne og nogle af portene, der er blevet indrettet som bymæssige entréer med ramper for bevægelseshæmmede og indgang til restauranterne. Det giver mulighed for en optimal udnyttelse af det udvidede fortove mod søerne og nogle af portene, der er blevet indrettet som bymæssige entréer med ramper for bevægelseshæmmede og indgang til restauranterne.

En anden variant for udnyttelse af portene ses inde i gårdrummet, hvor netværkscafeen og restauranten Gran Torino ved at lukke eksisterende porte med store glaspartier etablerer en oplevelsesrig voluminøs hall og et "hot spot" med et indlevet udvalg af alkoholiske drikke.

Omorganiseringen af Irma-karréen har været en udfordrende, kompleks opgave, som Aberdeen Asset Management fortjener ros for at have lagt ryg til. Etablering af nye parkeringspladser i kvarteret skulle erstatte de 17 parkeringspladser, som forsvandt, da fortovet mod søerne blev udvidet, og i det kompakte, fortættede renoverede gårdrum skulle der etableres parkeringspladser til erhvervet. Men ikke nok med det. I det omfang, at nye funktioner og erhverv i karréens stueetage og øvrige etager førte til en minimering af antallet af lejligheder, er der i et samarbejde med Københavns Kommune etableret erstatningsboliger i kvarteret.

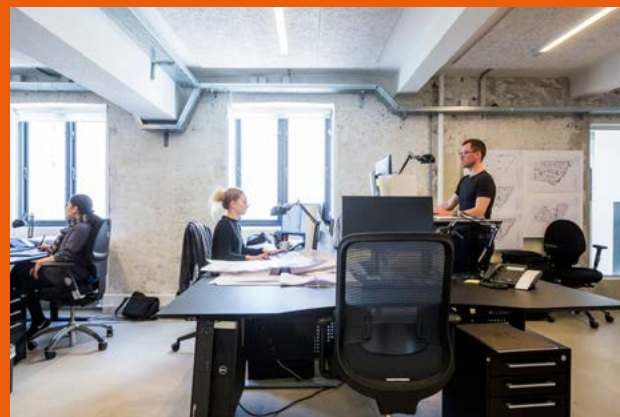
Samlet vurderet har bygherrens mod til en begavet omdisponering af karréen, med nye opholdsarealer, en vellykket huludfyldning og nye udadvendte butiks- og erhvervsarealer, fungerer som en potent vitaminindsprøjtning. Med et trygt og blomstrende byliv til glæde for kvarterets beboere og butikker som resultat.

Energi og bæredygtighed har ikke haft den højeste prioritet, men der er etableret affaldssug og sortering af affald. Endvidere er der ved ny indretning af lokaler lagt vægt på at genbruge de eksisterende overflader samt spare energi, hvor det er muligt med nye tekniske installationer, nye vinduer og glaspartier.

Madklubbens stilsikre indretning af restauranter med en oplevelsesrig global spændvidde samt tegnestuen Aarstiderne Arkitekters begavede disponering af karréen og deres tolkning af spillet mellem nyt og gammelt er et overbevisende arkitektonisk

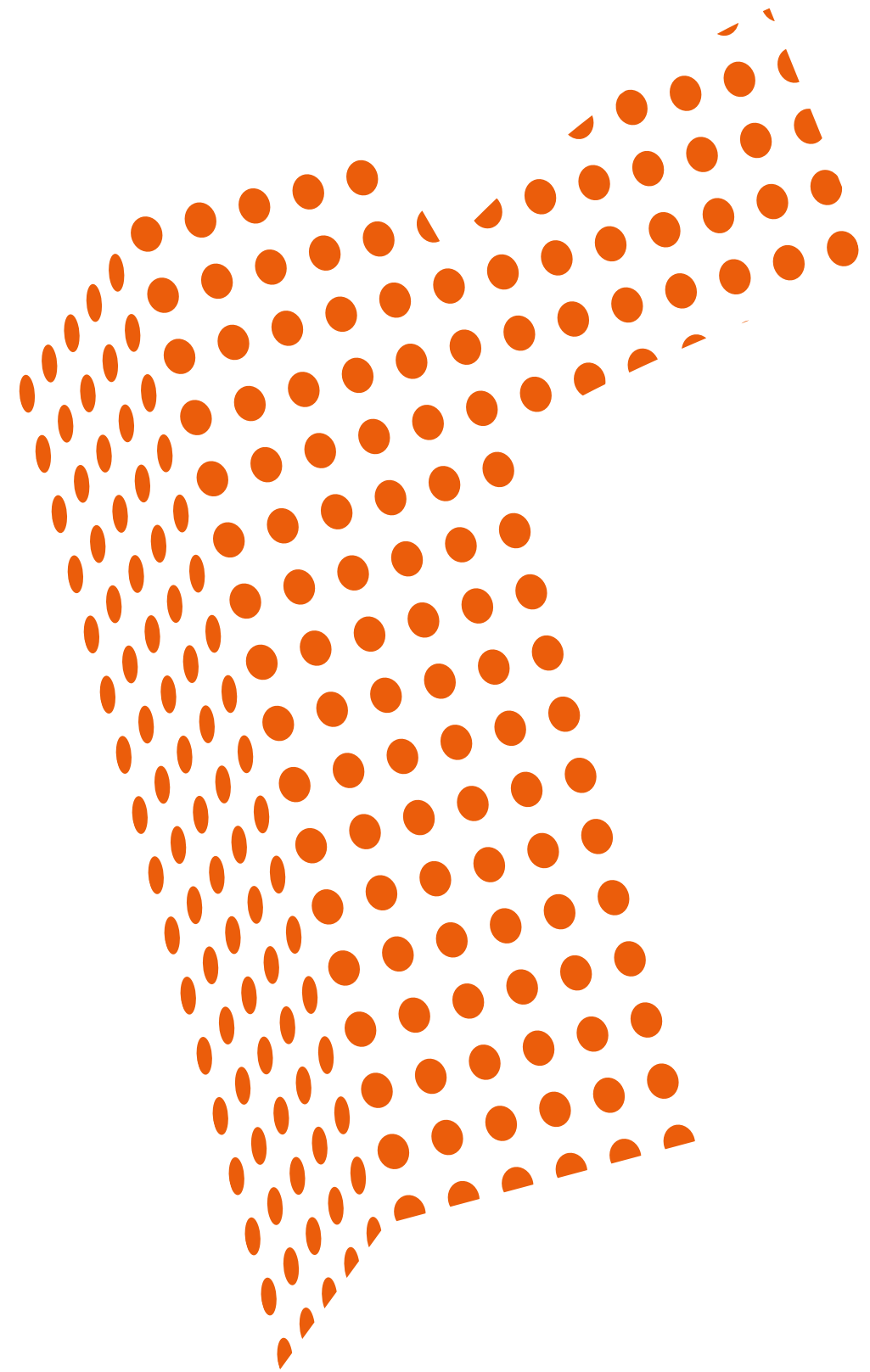
tilskud til kvarteret. Som noget særligt skal Aarstiderne Arkitekters tegnestue fremhæves. Her opnås der med en sikker beherskelse af mødet mellem nyt og gammelt, usentimentale synlige installationer, skarpt skårne nye trapper og gennemarbejdede elegante detaljer en afslappet, frigjort stemning, som på en livgivende måde bryder med begrebet "plejer" og den søvndyssende mainstream, som kendetegner en god del af vor tids mekaniske renovering.

Irma-karréen er samlet vurderet et begavet bud på en kompleks omorganisering af en karré. Endvidere er det tydeligt, at det med en indlevet funktionel, arkitektonisk håndtering af samspillet mellem bygning og byrum er muligt at skabe et inviterende bymæssigt miljø med noget på hjerte.

Efter: Karréen har fået liv i baggården med både restauranter og virksomheder, der er indrettet i de tidligere lager- og produktionsrum. Så meget som muligt af den rå karakter er bevaret og er suppleret med enkelte nye tiltag som trapper og vinduespartier.

SPECIALPRISEN

EGEBJERG MØLLE

FRA GAMMEL MØLLE TIL MODERNE ATTRAKTION – ILDSJÆLE SKABER UDSYN

Anvendelse
Kulturbyggeri

Efter 30 års kamp har en række ildsjæle fået liv i en gammel mølle. De modtager RENOVER prisens nye Specialpris for deres vedholdenhed og mod til at gøre noget anderledes.

Bygherre
Naturturisme I/S
og Egebjerg Møllelaug

På en bakketop i det sydfynske landskab ligger Egebjerg Mølle opført i 1850'erne. 100 år senere blev mølledriften indstillet og inventaret fjernet. I dag har møllen fået nyt liv med en kombination af historisk byggeskik og moderne arkitektur.

"Det var vigtigt for os, at møllen skulle afsluttes på en værdig måde; ikke ved at mime den gamle mølle, men ved at tilføje et nyt lag f.eks. af glas, så toppen kunne bruges som udsigtspunkt. Men hvordan får man glas til at spille sammen med en gammel møllekrop?"

Mølletop
Praksis Arkitekter

Samfundet har brug for ildsjæle

"Hvert år er der til RENOVER prisen indstillet gode projekter, som falder uden for bedømmelseskategorierne. I år ville vi gerne hædre dette projekt, og derfor etablerede vi Specialprisen," fortæller Gøsta Knudsen, der er formand for nomineringsudvalget.

Det gav møllen selv inspirationen til. Den udvendige omgang af træ, svikstillingen, er en ottekant, hvis form er trukket op i den nye top.

Realiseret
2014

Beliggenhed
Alpevej 36, Stenstrup

"Ildsjælene bag Egebjerg Mølle har kæmpet for at sikre vores kulturarv. Vi skal huske at sige tak til alle dem, der gør en ekstraordinær indsats. Det kan forhåbentlig være en opmuntring til andre ildsjæle," uddyber medlem af nomineringsudvalget Henrik Mielke.

"Vi skal huske at sige tak til alle dem, der gør en ekstraordinær indsats. Det kan forhåbentlig være en opmuntring til andre ildsjæle."

Henrik Mielke, nomineringsudvalget

Vidt udsyn belønnes

"Der skal mod til at vælge en utraditionel løsning. Vi kan godt lide den arkitektoniske holdning med at tilføre et nyt element, der ikke generer det gamle, så det ikke bliver tilbageskuende, men ser fremad," siger Karen Mosbech fra nomineringsudvalget.

Bevilling med betingelser

Per M. Jensen er formand for et møllelaug stiftet i 1984 af en gruppe lokale, som ville genskabe møllehat og vinger, der blev fjernet i 1948. Lauget skaffede midler fra fonde og kommunen, men pengene rakte ikke. I 2004 opgav de en genopbygning, men ikke kampen for at give møllen nyt liv.

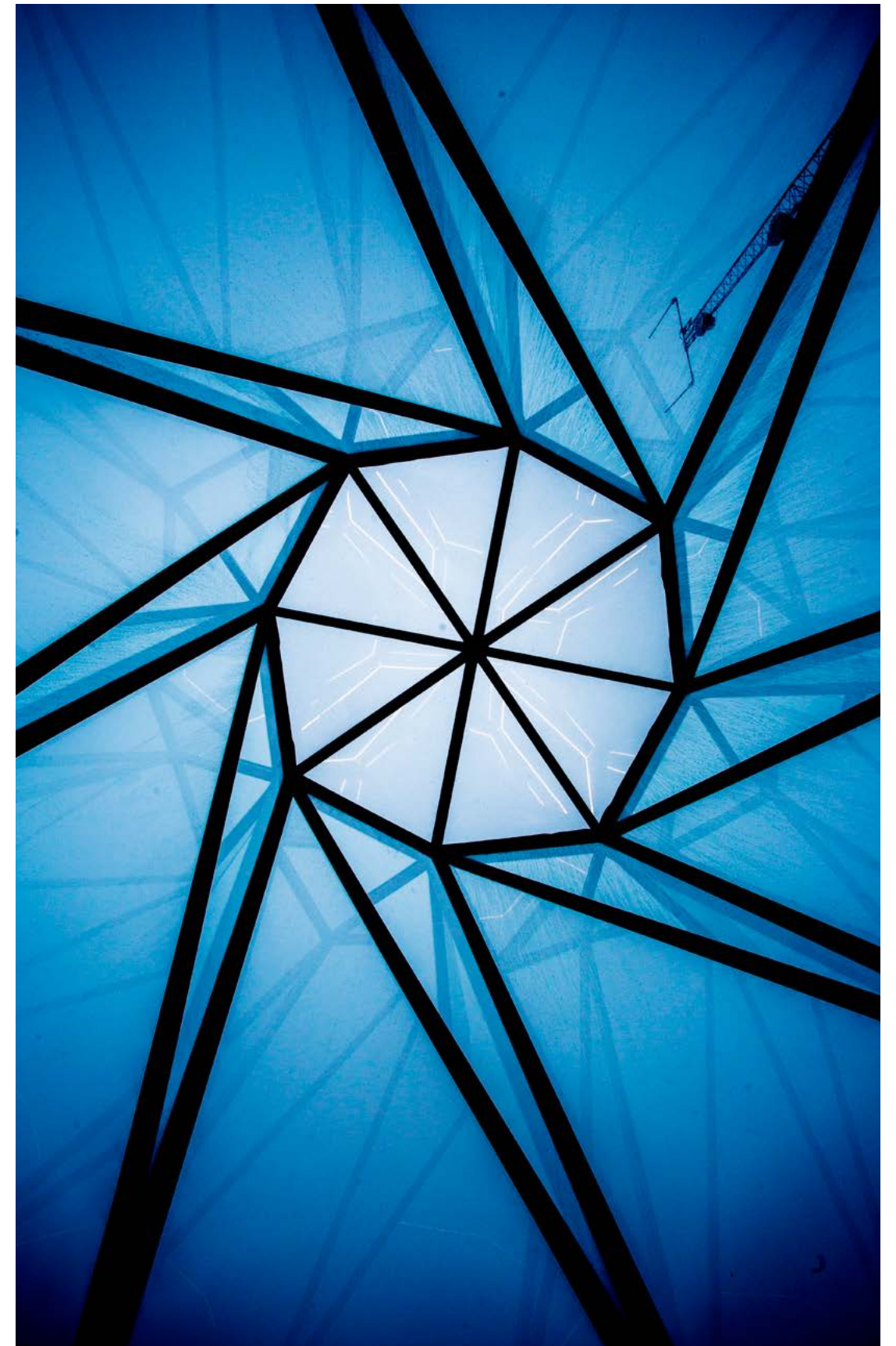
"Det lykkedes til sidst at få støtte til at istandsætte møllen og gøre den til et udstillingssted. Vi fik endda en ekstrabevilling, hvis vi ville nytænke møllens top frem for at rekonstruere hat og vinger," fortæller Per M. Jensen.

Udover det nye udsigtspunkt, der tiltrækker mange besøgende, er møllen renoveret bl.a. med en ny svikstilling, der er lavet af tømmerlæringer fra Svendborg Tekniske Skole.

Mødet mellem nyt og gammelt

Tegnestuen Praksis fik opgaven med at skabe en ny top, og arkitekt Mads Bjørn Hansen forklarer:

Torben Esbensen fra nomineringsudvalget runder af: "Udover at have fået en uventet og overraskende arkitektur ud af en gammel mølle har lokalsamfundet fået et formidlingsrum for områdets natur, landskab og historie. Ildsjæle skaber lokalt liv og forbedrer bygningsmassen, fordi de brænder for det. Det synes vi, at de skal hædres for."

SIDSTE ÅRS VINDER

DIAMANTEN: PRISEN HAR GIVET OPBAKNING

Det var ikke nogen populær beslutning i Fynshav, da formand Jørn Rørbæk og den øvrige bestyrelse i Diamanten annoncerede en storstilet renovering af den nedslidte sportshal. I dag, snart et år efter at Diamanten tog RENOVER prisen 2014 med hjem, er medlemstallene, opbakningen og ambitionerne støt stigende, fortæller Jørn Rørbæk.

Hvilken forskel har det gjort for jer at vinde RENOVER prisen?

Prisen har betydet meget. Ikke kun for os, men for stemningen i hele lokalsamfundet. Vi har fra byggeriets begyndelse oplevet en del modstand mod projektet. Ikke mindst politisk. Herovre i Fynshav har mange nok haft os mistænkt for at have fået storhedsvanvid, og flere har ment, at vi slog et større brød op, end vi kunne bage.

Der har været mange benspænd gennem årene, men RENOVER prisen har været med til at skabe nogle relationer og en respekt, som vi ikke ellers ville have fået. Det bredte sig som en løbeild, da vi havde vundet, og allerede næste morgen stod vi op til lykønskninger på alle platforme. Den anerkendelse kan vi mærke, når vi taler med kommunen om fremtiden. Der er simpelthen kommet hul igennem til politikerne, og vi oplever en stolthed og en fornyet opbakning til foreningen.

Det absolut vigtigste for os er jo også netop, at vi har vores omgivelser med os, for det er byens borgere, der skal bruge anlægget.

Vi har også oplevet en kolossal fremgang på medlemstal på samtlige hold i foreningen, og vi kan se, at både børn og forældre nyder at være her.

Har prisen givet jer blod på tanden i forhold til at gennemføre lignende projekter?

Ja, det er helt sikkert. Vi har for nylig meldt os ind i ZEROsport under Project Zero, som er målrettet idrætsanlæg og foreninger med eget klubhus, der ønsker at spare på energien. Så nu har vi forpligtet os på at forbedre vores energiforbrug år for år. Vi regner med, at vi kan gøre det så godt, at det vil vække opsigt igen. Og skulle der opstå en mulighed for at koble os på et lige så ambitiøst projekt igen, så vil vi helt sikkert gøre det.

Til sidste års prisfest fik I nogle penge at fejre for. Hvad har I brugt dem på?

Vi har holdt en stor fest, og det var en fantastisk succes. Vi fik dejlig mad, hørte god musik og alle menneskerne omkring projektet fik en rigtig god oplevelse. Det har også givet kunder i butikken, fordi flere af gæsterne har lejet sig ind efterfølgende for at holde private fester i samme gode omgivelser.

Vi inviterede alle foreningens medlemmer, og der var enorm tilslutning og opbakning fra hele byen som sådan – og så var der nok også et par stykker, der skyndte sig at melde sig ind, da de hørte om festen.

Hvorfor mener du, at det er vigtigt at sætte fokus på gode renoveringsprojekter? F.eks. ved at indstille til prisen?

Jeg synes, at det er vigtigt, når man står over for et omfattende projekt, at man ikke bare renoverer bevidstløst. Renovering er typisk ikke noget, der trækker store overskrifter, men vi vandt, fordi vi havde visioner.

Det er godt, at RENOVER prisen findes, og at den bliver brugt til at støtte de mennesker, der gør sig ekstra umage, når de all-

gevel skal til at renovere. De håndværkere, der var med i vores projekt, fortæller vidt og bredt, at de var med til at bygge vinderprojektet af RENOVER prisen 2014. De reklamerer for det på deres biler, og de er stolte af at vise det frem til kunder og kolleger.

Prisen har også skabt opmærksomhed fra andre ender af branchen. Tidligere fik vi primært besøg af udenlandske energifolk, når Project Zero viste rundt i området. Med prisen er der kommet et helt nyt klientel til, som også interesserer sig for omgivelserne, miljøet og arkitekturen. Det er en spændende udvikling, og det opmuntrer til at yde den ekstra indsats.

“Vi har oplevet en kolossal fremgang på medlemstal på samtlige hold i foreningen”

Jørn Rørbæk, bestyrelsesformand for Diamanten

Kolofon

Redaktionsgruppe: Bo Bjerre Hansen, GI, Lennie Clausen, Realdania, Marie With Nedergaard, Advice og Dorthe Bendtsen, Racconto

Fotograf: Carsten Ingemann

Fotos af eksisterende forhold:

S. 13: Olav de Linde

S. 19: DTU

S. 25: Aviaja og Esben Frost

S. 31: Herning Kommune

S. 37: Frederikshavn Boligforening

S. 43: Årstiderne Arkitekter

Grafisk tilrettelæggelse: Mimi Mai Nylin

Trykkeri: GP-Tryk A/S.

Oplag: 2.000

ISBN: 9788799324972

**MED RENOVER PRISEN
BELØNNER VI DANMARKS
BEDSTE RENOVERING**